

RECENSIONER

Fredrik Nilsson: *I ett bolster av fett. En kulturhistoria om övervikt, manlighet och klass.* Sekel Bokförlag, Lund 2011. 148 s., ill. English summary. ISBN 978-91-85767-71-7.

Fredrik Nilsson har skrivit en slank liten volym om ett brett och angeläget ämne. Det kan inte ha undgått någon hur fetman debatteras som en av vår tids stora folksjukdomar, som drabbar inte bara den enskilda utan också samhällsekonomin. Fetma har också en lång och växlingsrik historia, som ett ideal för vällevnad och social framgång och som hälsovådligt tillstånd som vi till varje pris ska försöka banta oss ur. I temat möts estetiska, medicinska och sociologiska perspektiv, grundenes fressen för en kulturvetare. Nilsson blickar bakåt i historien i ett par kapitel med nedslag i 1800-talets medicinska diskussion. Läkaren Edward Edholm uppmärksammas som introduktör av Bantings metod för den svenska publiken på 1860-talet. En motsvarande del följer om hur de överviktigas ambitioner att organisera sig som Fetmans fiender och Viktväktarna. Nilsson behandlar frågor som ”normalitet” och makt, därtill inspirerad av Michel Foucault och Judith Butler, han hänvisar också ofta till Karin Johannisson för fetma som ett sätt av flera att kategorisera och värdera befolkningsmaterialet (t.ex. hur uppfattningen om skåningens fetma blivit en stereotyp skapad av rasläror, hur kapitalisten och grosshandlaren enligt schablonen ska vara korpulenta för att allt ska stämma). Idealerna och de historiska omständigheterna anger hur vi ska se ut, t.ex. genom idrotten och värmplikten, hur standardiseringen av samhället drabbar honom när det gäller kläder, möbler, vändkors och medias lansering av önskvärd utseende. Som källor används medicinska handböcker och organisationspublikationer, i viss mån press och annan media. Illustrationerna är välvalda och motiverade. Det är en stimulerande bok Fredrik Nilsson skrivit.

Bokens styrka, men man kan också hävda svaghet, ligger i dess relativa begränsning. Det står mycket på sidorna men det är inte svårt att önska mer, alltså en samlad ansats för en mer allmängiltig analys. Någon säger

kanske att ingen längre orkar sätta i sig tjocka böcker, men samtidigt får ju inte ett angeläget ämnesområde reduceras av det skälet. Den historiska upprullningen kunde gå längre bakåt, kanske till Theophrastos karakterer – och varför säger Caesar hos Shakespeare ”Jag vill se feta människor omkring mig./ Slätkammat folk, som sover gott om natten”; han upprepar om Cassius ”Om blott han vore fetare!” Och varför målade Rubens dessa svällande damer. Men i enlighet med sin undertitel är det männen som står i fokus i Nilssons studie. Vård att följa vore också dietetiken som rådgivningslitteratur med rötter i antiken och stark appeal på 1700-talet. Feta läkare och statsmän angav tidsidealen fram mot slutet av seklet, Schröderheim, Rosenstein, Hagströmer, Ehrensvärd, Sergel kanske Gustav III själv. Tacksamt vore troligen en granskning av själva begreppen: fetma, korpulens, mullighet, rondör, embonpoint, yppighet, gubbfläsk, pondus, övervikt osv. Ett tema som man kan sakna är hur det känns att vara fet, alltså en mer psykologisk dimension, typ ”en fets memoarer”. Jag vet inte om skönlitteraturen här kunde ha hjälpt till, kanske via Karl Ludvig i Birger Sjöbergs Kvartetten som sprängdes. Framför mig ligger ett samtal (i Hörde ni 1955) mellan den mycket överviktige skådespelaren Benkt-Åke Benktsson och Malmöprofessorn Jan Waldenström om fetmans ärftlighet, om den skånska påverkan, om självdisciplinering, om försök att banta, eventuellt underkasta sig operation, om viktkontroll. Benktsson: ”Viktkontrollen är väsentlig. Men den vållar också oss tjockisar ett problem. Upp till 150 kilo kan man ju gå in på vilken järnvägsstation som helst och lägga in en tioöring. Men när man kommer upp till mina mått så räcker inte de där vågarna, utan då för man uppsöka tvättanstalter och slakterier och godsmagasin på stationer.” Citatet kan sägas leda till temat vågens kulturhistoria – hur vågen blivit ett obligatorium i våra badrum och våra liv. Givetvis kan man tänka sig rader av andra inslag, t.ex. hur vi göder – eller bantar – våra husdjur. Djurens fetma vittnar också om ett samhälle där fetma både visar på överflöd och misär. Hela tiden måste läsaren ju hålla i minnet att det inte finns ett ideal som

måste gälla för alla – det skulle väl vara att det gäller att hålla sig frisk – men att standardisering och normalideal hela tiden tenderar att styra oss till sig. Fredrik Nilsson hanterar dessa grundläggande frågor klokt och hans skrift är värd många läsare men också en fortsättning – det är det senare som jag velat exemplifiera här ovan.

Gunnar Broberg, Lund

Janicke Andersson, Mirjaliisa Lukkarinen Kvist, Magnus Nilsson och Anna-Liisa Närvenen: *Att leva med tiden. Samhälls- och kulturanalytiska perspektiv på ålder och åldrande*. Studentlitteratur, Lund 2011. 173 s. ISBN 978-91-44-05524-4.

Studier som uppmärksammar ålder efterfrågas allt mer. En åldersmedveten forskning innebär att ålderns sociala och kulturella innebörder undersöks och problematiseras. I boken *Att leva med tiden* presenteras olika teoretiska samhällsvetenskapliga och kulturanalytiska perspektiv för att studera ålder och åldrande. Författarna har alla en bakgrund vid det tvärvetenskapliga National Institute for the Studying of Ageing and Later Life (NISAL) vid Linköpings universitet. Med sin bok vill de belysa några framväxande forskningsområden rörande ålder och åldrande och samtidigt verka som ett inlägg i den pågående vetenskapliga diskussionen om hur sådan forskning ska se ut. Boken riktar sig i första hand till studenter, t.ex. på socionom-, lärar- och vårdutbildningar liksom inom sociologi, etnologi och psykologi.

Författarna vill lyfta fram hur ålder fungerar som en grundläggande social kategorisering och är parallell med andra kategoriseringar såsom etnicitet, kön, sexualitet och klass. Denna syn på ålder bär på kritik mot den utbredda biomedicinska tankefiguren, där åldrande och ålder enbart betraktas som biologiska företeelser och åldrandet som ett medicinskt problem. Den biomedicinska modellen som ett dominerande perspektiv på åldrandet medför en rad olika konsekvenser. Exempelvis knyts åldrandet i denna modell främst till människor med hög ålder, trots att åldrandeprocessen pågår från födelse till död. Detta får konsekvenser för hur äldre människor bemöts och betraktas. Författarna betonar att åldrande och ålder istället bör undersökas som ett kulturellt och socialt fenomen, föränderligt över tid och rum. Utgångspunkten är att ålder utgör en grund för samhällets maktordningar och det pågår en ständig

kamp om tolkningsföreträde, status och anseende mellan yngre och äldre. De påpekar dock att betoningen på social och kulturell ålder riskerar att skapa en dualistisk föreställning där ålder och att åldras antingen förstås som ett sociokulturellt fenomen – en konstruktion eller effekt av diskurser – eller ett biologiskt synsätt där ålder och åldrande endast ses som en biologisk process.

Boken består av åtta kapitel som pekar på olika ingångar till hur man kan teoretisera ålder och åldrande. Inledningsvis diskuteras de dominerande perspektiven idag och deras historiska rötter från antiken och framåt. Mot den dominerande biomedicinska modellen vill författarna lyfta fram ålder som biografisk tid eller livsloppsperspektiv, där individens erfarenheter genom livet påverkar hur föreställningar om ålder och åldrande konstrueras, omkonstrueras, används och erfars. Ett annat perspektiv är ålder som görande (*Doing Age*), ett angreppssätt som är parallellt med genusforskningens *Doing Gender*. Görande och performativitet är grundläggande i detta perspektiv. Ålder är något som görs istället för något man har, och tankegångarna bygger här på Judith Butler. Det komplexa samspillet mellan kön, kropp och ålder/åldrande kan också studeras med intersektionell analys, dvs. hur maktordningar såsom kön och ålder samspelar med varandra i skilda situationer. På så sätt betonas också det kroppsliga – ålder och åldrande är sociala och kulturella konstruktioner som likväl har en fysisk fakticitet. Åldrandets biologiska och fysiologiska process kan även undersökas med fokus på identitetsskapande processer. Därmed framhävs hur kroppens åldersförändringar tolkas och förstås i olika sociala och kulturella sammanhang och hur detta relaterar till samhällets normer. I resonemangen om identitet i förhållande till åldrande bygger boken huvudsakligen på Michel Foucault och hans tankegångar om disciplinering och självtekniker, dvs. en uppsättning aktiviteter styrda av samhälleliga normer som internaliseras av individen, samt Erving Goffmans emfas på det sociala samspillet och hur identitet, eller självpresentation, förmedlas.

I kapitel fem flyttas bokens fokus från ålder till hög ålder eller den grupp som kategoriseras som äldre. Begreppet ålderism diskuteras, på vilka sätt vi kan förstå begreppet och hur det kan användas. Den vetenskapliga debatten om ålderism handlar bl.a. om att analysera hur äldre, men även andra ålderskategorier ingår i en social maktordning där ålder är en organiserande princip, och där medelåldern är norm för hur man ska förstå andra åldrar. Författarna understryker att definitionen av ål-